

สิ่งแวดล้อม :

พลกร:ทบ

ต่อสังคมไทย**

สู่โลกทัศน์ใหม่ : ไทยและโลก

.....

ศ.ดร. สิปปนนท์ เกตุทัต*

ตอนที่หนึ่ง : อารัมภบท

1. บทนำ

สังคมมนุษย์และธรรมชาติได้เปลี่ยนแปลงไปมากด้วยฝีมือมนุษย์และจะมีอัตราการเปลี่ยนแปลงเร็วมากขึ้น เพราะมนุษย์เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในทิศทางที่ดี และที่ทำลายธรรมชาติ อีกทั้งหลายครั้งหลายคราทำลายสังคมอื่นร่วมโลกที่มีวิถีชีวิตแตกต่างออกไป

* ประธานกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

** บรรยายพิเศษแก่นิสิตปริญญาเอก สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 5 สิงหาคม 2537

มนุษย์ประมวลนำความรู้จากธรรมชาติ มาปรับปรุงวิถีชีวิตมนุษย์ให้สะดวกสบายขึ้น ความรู้ก็คือวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นความรู้สากล และมนุษย์ได้นำความรู้และความรู้ศาสตร์ในสาขาอื่น เช่น เศรษฐศาสตร์และการเงิน มาประยุกต์ใช้เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ที่เรียกว่า เทคโนโลยี

ในอีกด้านหนึ่ง มนุษย์ก็ได้พยายามศึกษาจิตใจของมนุษย์เอง เพื่อมุ่งลดความทุกข์ แสวงหาความสุข และวิถีชีวิตที่สงบที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยลดการเบียดเบียนกัน ความรู้ก็คือศาสนาธรรม

ถ้ามนุษย์เลือกเทคโนโลยีที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติมากนัก และให้ธรรมชาติได้ปรับตัวสู่สมดุล ปัญหาที่ติดตามมาก็คงจะไม่มี และถ้าเลือกเทคโนโลยีที่ให้ประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม เปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนใหญ่ให้เข้าใจ ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเลือก และตัดสินใจ เทคโนโลยีนี้ก็จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องยั่งยืน

ที่สำคัญที่สุดก็คือ มนุษย์ต้องมีสำนึกร่วมกัน โลกมีทรัพยากรจำกัดที่จะต้องแบ่งปันกัน ถ้ามนุษย์ไม่จำกัดความต้องการของตนของสังคมของตน ไม่ลดการเบียดเบียนเบียดเบียนกันเอง กับเพื่อนร่วมโลกอื่น และกับธรรมชาติ ไม่เลือกวิถีชีวิตที่สำนึกใน “ความพอดี” ไม่มีสติยังคิด มนุษย์อาจจะทำลายผู้อื่น ทำลายสิ่งมีชีวิตอื่น ทำลายธรรมชาติและทำลายตนเองในที่สุด

มนุษย์จะต้องรู้วิทยาศาสตร์ ศาสตร์ที่จำเป็น และเลือกใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้อง

กับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เลือกวิถีชีวิต “กินพอดี อยู่พอดี” จึงจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่องยั่งยืน

2. อนาคตเริ่มตั้งแต่วันวาน

ชีวิตและสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันมาโดยตลอด นับตั้งแต่มีชีวิตอุบัติขึ้นมาบนผิวโลกเมื่อประมาณกว่า 3,000 ล้านปีมาแล้ว ในอายุของโลก 4,600 ล้านปี โดยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตทั้งที่เกี่ยวคู่กัน ก่อให้เกิดการปรับตัวเองให้คงมีชีวิตอยู่ต่อสืบเนื่องกันไปได้ในสภาพที่ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงแปรผันไป และทั้งก็ทำลายสิ่งมีชีวิตจนสูญพันธุ์ไปได้ถ้าการเปลี่ยนแปลงรุนแรงและรวดเร็ว บรรยากาศไม่เอื้ออำนวยให้สิ่งมีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงตามได้ทัน ในช่วงเวลานับย้อนหลังไปตั้งแต่ 430 ล้านปีมานี้ ตั้งแต่ยุค (Period) ออร์โดวิเซียน (Ordovician) จนถึงยุคครีเทเชียส (Cretaceous) เมื่อ 65 ล้านปีมาแล้ว มีการสูญสิ้นพันธุ์ของชีวิตมาแล้ว 5 ครั้ง⁽¹⁾ ในแต่ละครั้งกว่าร้อยละ 90 ของชนิด (Species) สูญพันธุ์ แต่หลังจากนั้น ภายในช่วงเวลาประมาณ 10 ล้านปีก็มีชีวิตใหม่มีชนิดใหม่เกิดหลากหลายมากกว่าเก่า และก็ได้มีผู้ศึกษาเพิ่มเติมอีกว่า โดยเฉลี่ยแต่ละชนิดมีอายุสืบเนื่องติดต่อกันประมาณ 10 ล้านปีสำหรับสัตว์ที่ไม่มีกระดูกสันหลัง แต่สำหรับสัตว์ที่มีกระดูกสันหลังมักมีความสืบเนื่องติดต่อกันเพียงประมาณ 2 ล้านปี หลังจากนั้นก็วิวัฒนาการเปลี่ยนเป็นชนิดใหม่

แต่บางชนิดก็สูญพันธุ์ไปแล้ว

ในการสูญสิ้นพันธุ์แต่ละครั้งใน 5 ครั้ง ในอดีตนั้น ยังไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจนว่ามีสาเหตุมาจากอะไร มีทฤษฎีว่าอาจเกิดจาก วิกฤตการณ์ทางธรณีวิทยา หรืออาจเกิดจาก อุกาบาตหรือดาวหางขนาดใหญ่วิ่งชนและ ตกลงมาบนผิวโลกจนทำให้บรรยากาศแปร ผันไปมาก ที่จริงปรากฏการณ์ดาวหางวิ่งชน ดาวเคราะห์นั้นก็กำลังจะเกิด (2) ในวันที่ 16 กรกฎาคม 2537 กล่าวคือดาวหาง Shoemaker-Levy 9 ซึ่งแตกออกเป็น 21 เลี่ยง จะวิ่งชนดาวพฤหัสบดีด้วยความเร็ว 60 กม./วินาที อันจะทำให้เกิดแรงระเบิดประมาณ 20 ล้าน เมกะตัน (เทียบเท่า 20 ล้านล้านตันของ TNT หรือประมาณแรงกว่า 20 ล้านเท่า ของระเบิดนิวเคลียร์ที่ฮิโรชิมา) ถ้ามีสิ่งมีชีวิต บนดาวพฤหัสบดี (ซึ่งที่จริงไม่มี) ชีวิตทั้งหลาย ก็คงสูญพันธุ์หมด หลังจากวันที่ 16 กรกฎาคม 2537 นักวิทยาศาสตร์บนโลกคงจะเรียนรู้ อีกมากเรื่องดาวหางวิ่งชนดาวเคราะห์

สำหรับมนุษย์นั้น มีหลักฐานแสดงว่า บรรพบุรุษของมนุษย์คือ โฮโม ฮาบิลิส (Homo habilis) และโฮโม เอเรคตัส (Homo Erectus) อูบัติขึ้นโดยวิวัฒนาการมาจากไพรเมท (Primates) อื่น เมื่อประมาณ 2 ล้านปีมาแล้วใน ทวีปแอฟริกา และค่อย ๆ วิวัฒนาการมาเป็น ผู้มีรูปร่าง ขนาดและขนาดมันสมองคล้าย มนุษย์ปัจจุบันเป็น โฮโม เซเปียนส์ (Homo sapiens) เมื่อประมาณ 150,000 ปีมาแล้ว ที่น่าสังเกตก็คือเมื่อประมาณ 65 ล้านปีมาแล้ว มีชนิดต่าง ๆ ของไพรเมทประมาณกว่า 6,000 แต่ขณะนี้เหลือชนิดของไพรเมทเพียง 183 (3)

ในอดีตการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ๆ เกี่ยวกับความหลากหลายของชีวิต เกิดจาก ปรากฏการณ์ทางธรณีวิทยาหรือจากภายนอก โลก

นับตั้งแต่ประมาณสองล้านปีที่เริ่มมี มนุษย์กำเนิดขึ้นและตั้งถิ่นฐานอยู่บนผิวโลก มนุษย์มีบทบาทสำคัญที่เปลี่ยนแปลงโฉมหน้า ของผิวโลกอย่างมหาศาล โดยเฉพาะเริ่มตั้งแต่เมื่อหนึ่งหมื่นปีมาแล้ว ทั้งนี้เพราะมนุษย์ นำความรู้ที่เรียนรู้จากธรรมชาติมาดัดแปลง ปรับปรุงเพื่อสนองความต้องการอันเป็นผล ประโยชน์โดยตรงต่อมนุษย์ เช่น นำสัตว์ป่า มาเลี้ยงเป็นอาหาร นำพืชมาปลูก โดยไม่ ใครได้คำนึงถึงผลกระทบต่อธรรมชาติมากนัก คือการเริ่มทำการเกษตร (4) และเมื่อ ประมาณสองร้อยปีมาแล้วที่เริ่มทำอุตสาหกรรม ความรู้นี้ก็คือวิทยาศาสตร์ และการนำ วิทยาศาสตร์และศาสตร์อื่นมาประยุกต์ใช้ อย่างเป็นระบบที่เรียกว่า เทคโนโลยี ใน ปัจจุบันมีการค้นคว้าวิจัยหาความรู้ใหม่ และ มีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อย่างเป็น ระบบมากขึ้น โดยอาศัยคอมพิวเตอร์ซึ่ง ช่วยประมวลข้อมูลแทนมนุษย์และสื่อสาร ติดต่อกันอย่างรวดเร็วโดยใช้ระบบสื่อสาร โทรคมนาคม จนกระทั่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกสามารถสื่อสารแจ้งถึงกันได้ภายใน พริบตา โดยเทคโนโลยีสารสนเทศ เรากำลัง อยู่ในยุคสารสนเทศอย่างรวดเร็ว

หากไม่วิเคราะห์ถึงอดีตเกี่ยวกับความ สำเร็จ และความล้มเหลวในการนำ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ มนุษย์อาจ เพลิดเพลินไปกับการนำความรู้มาใช้โดยไม่

คำนึงถึงผลกระทบจนทำให้มนุษย์อาจสูญพันธุ์ไปในที่สุด เพราะระบบนิเวศของโลกอาจปรับตนเองสู่สมดุลที่ต่อเนื่องยั่งยืนไม่ได้ และการแข่งขันชิงดีชิงเด่นจนทำลายสังคมอื่นและตนเองในที่สุด

หัวใจของอนาคตจึงอยู่ที่การนำความรู้จากธรรมชาติ ภายนอกกรอบกาย มาใช้ด้วยจริง ผสมผสานกับความรู้จากธรรมชาติภายในจิตใจ คือศีลธรรมมาใช้ประโยชน์ด้วยปัญญาและสติ

ตอนที่สอง : บริบทรอบโลก และภาพสังคมไทยที่ต้องเผชิญในอนาคต

3. สภาพโลกในอนาคต

โลกที่เคยมีความสัมพันธ์กัน มีผลกระทบซึ่งกันและกันในเชิงอุดมการณ์ (Ideology) และเชิงภูมิศาสตร์การเมือง (Geopolitics) อันก่อให้เกิดภาวะประสงค์จะเอาชนะกัน ได้สร้างสมอาวุธเพื่อเป็นอำนาจต่อรอง จนทำให้เศรษฐกิจไม่สามารถรองรับฐานอำนาจทางการทหารได้ จะค่อยๆ แปรสภาพไปเป็นเชิงภูมิเศรษฐศาสตร์ (Goeconomics) ทั้งนี้เพราะอุดมการณ์ทางการเมืองซึ่งเคยมีความขัดแย้งกันอย่างสูงระหว่างค่ายโลกเสรีและค่ายโลกคอมมิวนิสต์ ได้ลดลงด้วยความพ่ายแพ้ของคอมมิวนิสต์ ด้วยเหตุผลเชิงเศรษฐกิจ

โลกที่มนุษย์ไม่เคยคิดว่าจะมีความเกี่ยวข้องกันในเชิงสภาพแวดล้อมได้แปรผัน

ไปจนกระทั่งทำให้มลพิษจากแหล่งหนึ่งแพร่กระจายไปยังอีกแห่งหนึ่ง ข้ามพรมแดนอาณาเขตของประเทศไทย ทั้งนี้เพราะกระแสโลกในการพัฒนาอุตสาหกรรมและการพัฒนาบริการ และการพัฒนาเทคโนโลยีข่าวสาร ข้อมูลได้แพร่กระจายไปทั่ว ขนาดการผลิตได้ใหญ่ขึ้นและมีการนำสินค้าและบริการไปขายกระจายไปทั่วทุกอาณาบริเวณของโลก ความสำคัญอันเนื่องมาจากอาณาเขตนิเวศวิทยาได้กินขอบเขตกว้างขวางไปทั่วทั้งโลก การตัดไม้ทำลายป่าในบริเวณหนึ่งมีผลให้เกิดความแห้งแล้งไม่เฉพาะบริเวณที่ตัดป่า แต่ยังส่งผลไปทั่วทั้งทวีป การเพิ่มการใช้พลังงานได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีการใช้เชื้อเพลิงไฮโดรคาร์บอนเพิ่มมากขึ้นจนเกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และก๊าซอื่นอันทำให้โลกร้อนขึ้น เกิดสภาวะเรือนกระจก การใช้สารทำลายโอโซนได้ทำให้เกิดรูโอโซนบริเวณขั้วโลกเหนือและขั้วโลกใต้ อันอาจทำให้เกิดผลกระทบอย่างสูงต่อชีวิตพืชสัตว์และมนุษย์ จนมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่ามนุษย์เพิ่งอยู่บนผิวโลกมาเพียงสองล้านปีในอายุของโลก 4,600 ล้านปี จะทำลายตัวเองในอนาคตอันใกล้หรือไม่ เรื่องนี้มนุษย์เคยวิจารณ์ไดโนเสาร์ว่าได้หายไปจากโลกเมื่อ 65 ล้านปีมาแล้ว เพราะไม่สามารถปรับเปลี่ยนตัวเองได้ อย่างไรก็ตาม ไดโนเสาร์ครองโลกอยู่นานถึงกว่า 135 ล้านปี ตั้งแต่ประมาณก่อน 200 ล้านปี จนถึง 65 ล้านปีมานี้

โลกที่เคยมีประเทศและอาณาจักรเพียง 50 - 60 ประเทศและอาณาจักรก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง บัดนี้เพียงชั่วเวลา 80 ปี ด้วยเหตุผลทางสังคมประชาธิปไตยเสรีมี

ประเทศในโลกเกือบ 200 ประเทศ หากมุ่งเพียงสิทธิเสรีภาพของกลุ่มคนเชิงมานุษยวิทยาตามเชื้อชาติและภาษา อาจมีกว่า 3,000 - 4,000 เผ่าพันธุ์ ที่ประสงค์จะปกครองตนเองเป็นประเทศ โดยไม่คำนึงถึงเหตุผลเชิงเศรษฐกิจ แต่ละเผ่าพันธุ์ก็มุ่งประโยชน์ส่วนเผ่าพันธุ์ของตน มุ่งทำลายเผ่าพันธุ์อื่น เกิดเป็นสงครามเล็กประปรายไปหลายแห่งรอบโลก บทบาทของสหประชาชาติต่อสังคมเหล่านี้จะเป็นเช่นไรเป็นปัญหาระดับโลก

โดยสรุป โลกมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันไปหมดเพราะการติดต่อค้าขายและสื่อสารโทรคมนาคม ทั้งโลกจะมีความสัมพันธ์กันเชิงเศรษฐกิจและการค้ามากขึ้น เศรษฐกิจโลกขึ้นอยู่กับการค้าและการค้าเสรีจะช่วยยกระดับเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตมากขึ้น โดยเฉพาะถ้าการเปลี่ยนแปลงเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่กระทบกระเทือนต่อวิถีชีวิตวิถีสังคมและวัฒนธรรมมากนัก ไม่กระทบกระเทือนต่อสิ่งแวดล้อมมากนัก การปรับเปลี่ยน แปรเปลี่ยนสภาพสังคมวัฒนธรรมด้วยเหตุผลทางการค้าและเทคโนโลยี คงเป็นสิ่งที่ย้อนกลับได้ยาก หรือกล่าวได้ว่า กระแสโลกาภิวัตน์นี้อาจย้อนกลับได้ยาก

โดยที่ทั้งโลกมีปัญหาด้านการค้าเสรีประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกันจึงจับกลุ่มกันเพื่อค้าขายภายในกลุ่มอย่างเสรี และบางกลุ่มก็มีแนวโน้มจะรวมตัวเป็นกลุ่มการเมืองใหญ่ขึ้น 3 กลุ่ม ได้แก่

- (1) กลุ่มยุโรปตะวันตก
- (2) กลุ่มอเมริกาเหนือ
- (3) กลุ่มเอเชียตะวันออกและอา

เซียน

หาก 3 กลุ่มนี้ไม่เพียงแต่ร่วมมือกันเองภายในกลุ่ม แต่ร่วมมือกับกลุ่มอื่นและประเทศอื่นในโลก รวมทั้งผลิตสินค้าและบริการที่มีคุณภาพ ครอบคลุมสิ่งแวดล้อมน้อยใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและเท่าที่จำเป็น แต่ในทางตรงข้ามหากมุ่งชิงดีชิงเด่นกีดกันกัน อนาคตของสังคมมนุษย์ก็จะไม่แจ่มใส และอาจถึงขั้นวิกฤติที่ทำลายระบบนิเวศน์และตนเองในที่สุดด้วยสงคราม

ที่จริงปัญหาเศรษฐกิจและการค้าเสรีนี้ต้องอาศัยการตัดสินใจเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง สำหรับเรื่องเศรษฐศาสตร์การค้าเสรีเป็นเรื่องข้ามชาติ เป็นเรื่องไร้พรมแดน แต่การคุ้มครองการผลิตและการลงทุนเป็นเรื่องการเมืองภายในชาติซึ่งมีพรมแดนของชาติเป็นหลักในการตัดสินใจ ดังนั้นการเจรจาต่อรองและสนธิสัญญาการค้าเช่น แกดต์ (GATT : General Agreement on Trade and Tariff) จึงเป็นเรื่องยาก

ถ้าพิจารณาจากประวัติศาสตร์สงครามโลกเกิดขึ้นด้วยสองเหตุผลเท่านั้นคือการกีดกันทางการค้าหรือการคลังอุดหนุนการค้า

โดยสรุป กระแสโลกาภิวัตน์เป็นกระแสในโลกที่ค่อนข้างจะไร้พรมแดนทางเศรษฐกิจการเงินและการค้า ไร้พรมแดนทางสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยา ไร้พรมแดนทางข่าวสารข้อมูล แต่ยังมีพรมแดนทางความเป็นชาติ มีพรมแดนทางการเมืองภายใน และยังคงมีพรมแดนทางวัฒนธรรมบ้าง

4. ภาพในอนาคตที่สังคมไทยต้องเผชิญ

ในช่วงเวลาสามสิบกว่าปีที่แล้วมาไทยประสบความสำเร็จสูงมากด้านเศรษฐกิจ และได้มีความผูกพันกับเศรษฐกิจโลกมากขึ้น จนกว่าร้อยละ 60 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศเกิดจากการค้าระหว่างประเทศ แต่ขณะเดียวกันก็มีปัญหาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมตามมา

หลายประเทศทั่วโลกนิยมชมชื่นประเทศไทย ไม่เพียงแต่ความสำเร็จทางเศรษฐกิจ แต่ในแง่ความมั่นคงของประเทศไทยที่เป็นเอกราชติดต่อกับเพื่อนบ้านมานานกว่า 700 ปี ในด้านนี้ประเทศไทยควรจะมียุทธศาสตร์บำเพ็ญประโยชน์ต่อเพื่อนร่วมภูมิภาคและร่วมโลกด้วย

ประเทศไทยจะต้องมีบทบาทมากขึ้นในคาบสมุทรอินโดจีน อาเซียนเอเชียตะวันออกเฉียง และโลกสังคมไทยจะต้องความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคม โดยยึดมั่นในวัฒนธรรมที่เอื้อลุ่มอ่วย ผ่อนสั้นผ่อนยาว เดินในทางสายกลาง หากความพอดีระหว่างการแข่งขันและความร่วมมือ เข้าใจในสังคมวัฒนธรรมของเพื่อนบ้านมากขึ้น

กระแสการปกครองประเทศ ประเทศต่าง ๆ คือกระแสเสรีประชาธิปไตยที่มีการตัดสินใจโดยมีส่วนร่วมหลายฝ่าย (Pluralistic Power Structure) สังคมโลกในอนาคตคงจะไม่ใช้ประกอบด้วยเผด็จการ ดังนั้นสังคมไทยจะต้องเน้นความเป็นปึกแผ่นในอุดมการณ์ความเป็นประชาธิปไตย หากความ

พอดีระหว่างสิทธิเสรีภาพของเอกัตบุคคล และผลประโยชน์โดยรวมของรัฐ เปิดโอกาสให้มีเวทีแสดงความคิดเห็น และมีการตัดสินใจที่แน่วแน่มั่นคง โดยยึดผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นหลัก ลดความชิงดีชิงเด่นในการสร้างโอกาสทางการเมือง รวมพลังความสามารถในการชิงดีชิงเด่นกันเองภายในประเทศ เป็นพลังความสามารถในการเผชิญโลกทางเศรษฐกิจและการค้าภายนอกประเทศสังคมไทยจะเป็นเช่นนี้ได้ก็ต่อเมื่อได้คนเก่งและคนดี เป็น ผู้แทน และ ผู้นำรัฐบาล

ทั้งโลกจะมีการติดต่อคมนาคมสื่อสารกันมากขึ้น ชาวไทยไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือชนบททางไกลจะได้รับข่าวสารทางหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์เท่าเทียมกัน จะมีชาวต่างชาติไปท่องเที่ยวทั่วทุกหัวระแหงในบ้านเมือง และชาวไทยก็จะมีโอกาสไปเยือนต่างประเทศมากขึ้น ถ้าชาวไทยไม่มีความเข้าใจในรากลึกทางสังคมวัฒนธรรมไทย เยาวชนไทยก็อาจจะโอนเอนไปตามแฟชั่นของยุคสมัยโดยไร้สาระ

จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างคาดไม่ถึงจากสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรม จากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง จากครอบครัวขยายสู่ครอบครัวเดี่ยว และโดยที่จะมีการสาธารณสุขและการแพทย์ดีขึ้น สังคมไทยจะมีผู้สูงอายุมากขึ้น

โดยที่กระแสการพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาบริการ และการเป็นชุมชนเมืองมาแรง อีกทั้งมีความต้องการพลังงานและทรัพยากรเพิ่มขึ้น สังคมไทยจะประสบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ

จะต้องมีการจัดการ แก๊ส ฝุ่นฟู และป้องกันด้านสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยความร่วมมือและการตัดสินใจจากชุมชน องค์กรชุมชน และใช้ความรู้ความสามารถจากวงวิชาการให้มากขึ้น อีกทั้งต้องปลูกจิตสำนึกในการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ปลูกจิตสำนึกให้ตระหนักในการกินพอคืออยู่พอดี

ชาวไทยจะมีคุณภาพชีวิตและสังคมที่ดีขึ้นได้ก็ต้องอาศัยความรู้ความสามารถในการเสาะหาพลังงานและทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้ได้ประสิทธิภาพสูง ขณะเดียวกันต้องรักษาและฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วย สังคมไทยจะต้องใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น ในด้านการผลิตและการบริการ อีกทั้งจะต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติในการใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์โดยหาความพอดีระหว่างการนำความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติภายนอก ผสมผสานกับความรู้ความต้องการภายในจิตใจเพื่อรักษาคุณธรรมชาติ

โดยที่ทั้งโลกดูจะเป็นโลกที่ไร้พรมแดนมากขึ้น กระแสโลกาภิวัตน์จะมีผลกระทบต่อสังคมไทยมากขึ้น ประชากรชาวไทยและสังคมไทยจะต้องหาความพอดีระหว่างการดำรงไว้ซึ่งความเป็นไทยมีวัฒนธรรมไทยในกระแสโลก ซึ่งจะต้องวางกลยุทธ์ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ มีเครือข่ายการเรียนรู้จากส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิต อีกทั้งมีศาสนธรรมประจำใจ มีการตัดสินใจด้วยการรับฟังความคิดเห็นอันหลากหลายโดยมุ่งยึดมั่นในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติกับเพื่อนร่วมโลก และกับธรรมชาติบนดาวเคราะห์โลกอันมีความหลากหลายในชีวิตแต่มีทรัพยากรอันจำกัด

ตอนที่สาม : สิ่งแวดล้อม ผลกระทบ และการจัดการ

5. มมองภาพรวมของสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อโลก

เริ่มจากการพิจารณาสภาพภูมิอากาศรอบโลก⁽⁵⁾ มีการคาดการณ์กันว่าภายในสามสิบถึงสี่สิบปี อุณหภูมิของโลกอาจสูงขึ้นอีก 1.5 - 4.5 องศาเซลเซียส เพราะสภาวะเรือนกระจกอันเกิดจากการเพิ่มพูนขึ้นของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO_2) จากการเผาไหม้เพื่อใช้เป็นพลังงาน อันจะทำให้น้ำแข็งบริเวณขั้วโลกเหนือและได้ละลาย ซึ่งจะทำให้ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลรอบโลกรวมทั้งประเทศไทยก่อให้เกิด CO_2 ในพ.ศ. 2532 ประมาณ 1.4 ตันต่อประชากร 1 คนต่อปี ในขณะที่ประเทศในกลุ่มพัฒนาอุตสาหกรรมมีผลพลอยเสีย CO_2 เฉลี่ยถึง 18 ตันต่อประชากรต่อปี

การหดหายไปของป่าไม้รอบโลกโดยเฉพาะป่าไม้ในเขตร้อน เพราะการตัดไม้ทำลายป่าของมนุษย์ ป่านั้นนอกเหนือจะเป็นตัวดูดซับ CO_2 และเปลี่ยนเป็นออกซิเจน (O_2) อันเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิต ป่าที่หายไปยังเป็นตัวการที่ทำให้เกิดสภาวะแห้งแล้งจนเป็นทะเลทราย และทำให้สภาพดินฟ้าอากาศ พายุและอุณหภูมิรอบโลกเปลี่ยนแปลงไปจนมีอาจคาดการณ์ได้ ปัญหาหลักรอบโลกอีกประการหนึ่งก็คือ การใช้สารเคมีบางตัวในเครื่องปรับอากาศ ได้แก่ กลุ่มสารคลอโรฟลูโอโรคาร์บอน (CFC's) ที่

ทำลายชั้นโอโซนในบรรยากาศบริเวณขั้วโลกเหนือและใต้ โอโซนเป็นสารที่ช่วยกรองรังสีอุลตราไวโอเลตจากดวงอาทิตย์มิให้ลงมาถึงผิวโลก โอโซนจะช่วยฆ่าจุลชีพและความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตที่ผิวโลก อีกทั้งทำให้เกิดมะเร็งผิวหนังมนุษย์ได้ ขณะนี้ทั่วโลก รวมทั้งไทยก็ได้ลงนามร่วมกันในสนธิสัญญาเวียนนาว่าด้วยการป้องกันชั้นโอโซนใน พ.ศ. 2528 และอนุสัญญามอนทรีออลว่าด้วยสารทำลายชั้นโอโซนใน พ.ศ. 2530 เพื่อลดการใช้และเลิกใช้ในที่สุด โดยเปลี่ยนไปใช้สารที่ไม่ทำลายชั้นโอโซนต่อไป ที่จริงการใช้สารเคมีบางตัวไม่ว่าจะเป็นยาฆ่าศัตรูพืชหรือสารเคมี หากใช้มากเกินไปจะเกิดปัญหาติดตามมาทั้งนั้น

ที่จริงไม่ว่าจะเป็นปัญหาสภาพเรือนกระจกอันมีสาเหตุมาจากการใช้พลังงานมากเกินไปและไม่มีประสิทธิภาพ ปัญหาตัดไม้ทำลายป่า และปัญหาการใช้สารเคมีก็สืบเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรรอบโลกในช่วงสองทศวรรษมานี้ ขณะนี้ทั่วโลกมีประชากรประมาณ 5,600 ล้านคน และเพิ่มขึ้นปีละ 93 ล้านคน ในอัตรานี้จะมีการเพิ่มจำนวนประชากรกว่าหมื่นล้านคนในอีก 50 ปีข้างหน้า ประเด็นจึงอยู่ที่ว่าดาวเคราะห์โลกนี้จะเอื้ออำนวยเอื้อกูลให้ประชากรเพิ่มขึ้นอยู่ตลอดกาลในวิถีชีวิตที่ยึดเศรษฐกิจเสรีตามกลไกตลาดอยู่ได้หรือไม่

ปัญหาทั้งสี่นี้ก็มีการพิจารณากันหลายครั้งหลายคราในองค์การระหว่างประเทศ และในปีพ.ศ. 2535 ในเดือนมิถุนายนสหประชาชาติก็ได้มีการจัดการประชุมใหญ่มีสมาชิกผู้นำประเทศรอบโลกร่วมกัน

พิจารณาปัญหาการพัฒนาที่ยั่งยืนในเดือนมิถุนายนทั้งเดือนในนครริโอเดอจาเนโร ไทยเองก็เข้าร่วมประชุมและได้มีบทบาทเสนอข้อคิดเห็น (6)

ทั้งสี่ปัญหาหลักนี้ ไทยจะต้องศึกษาให้ลุ่มลึกและมีบทบาทมากขึ้นในวงการนานาชาติ เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา และช่วยวางปรัชญาและทิศทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน

6. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในปี พ.ศ. 2514 ประเทศไทยมีป่าไม้ 170 ล้านไร่ แต่ในปี พ.ศ. 2534 มีป่าไม้เพียง 85 ล้านไร่ (ร้อยละ 26 ของพื้นที่ประเทศ) หรือมีการตัดไม้ทำลายป่าเฉลี่ยปีละ 4 ล้านไร่ และโดยที่ได้มีการเข้มงวดในมาตรการต่าง ๆ พื้นที่ป่าขณะนั้นลดลงปีละประมาณ 2 ล้านไร่ แต่มีการปลูกทดแทนได้ปีละไม่ถึง 200,000 ไร่ หากไม่มีความรู้ทางวิชาการวางแผนการปลูกและรักษาป่าโดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมอีกภายในสองทศวรรษป่าไม้คงจะสูญสิ้นไป ได้มีการวางแผนแม่บทโดยอาศัยประสบการณ์จากคณะผู้มีประสบการณ์จากฟินแลนด์ซึ่งมีป่าไม้เพิ่มขึ้น ร่วมกับนักวิชาการชาวไทย กรมป่าไม้ องค์การชุมชนและประชาชนรวมกว่า 3,000 คน (7) และในปี พ.ศ. 2537 - 2539 ก็มีการปลูกป่าต้นน้ำลำธาร 5 ล้านไร่ ตามโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติเพื่อน้อมเกล้า ฯ ถวายเป็นราชสักการะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ครบ 50 ปี ในปี พ.ศ. 2539 ตามแผนได้มีการปฏิรูปนโยบาย

กฎหมายการนำกฎหมายไปปฏิบัติ การแบ่งประเภทป่าออกตามลักษณะพื้นที่ในแต่ละพื้นที่ที่มีการวางเป้าหมายกลยุทธ์ ผู้รับผิดชอบจัดการโดยมีองค์กรท้องถิ่นร่วมจัดการดูแล โดยการร่วมมือตามแนวนี ประเทศไทยคงจะมีโอกาสรักษาป่าไม้ จัดการป่าไม้ให้มีประสิทธิภาพขึ้น

ที่จริงป่าไม้ก็ดี ทะเลก็ดี ปะการังก็ดี ป่าชายเลนก็ดี เป็นทรัพยากรอันล้ำค่าปามิเพียงแค่ต้นน้ำลำธารก่อให้เกิดความชุ่มชื้นและความหลากหลายของชีวิตเท่านั้น แต่ยังเป็นชุมทรัพยากรในทางให้ประโยชน์ด้านแหล่งหาเลี้ยงชีพของชาวบ้านเหล่านั้น (8) และยังเป็นแหล่งวิชาการทางเกษตรวิทยาและเกษตรศาสตร์อันล้ำค่าอีกด้วย

ในการจัดการด้านเหมืองแร่ก็ดี ด้านพลังงานก็ดี เริ่มมีการใช้กลยุทธ์ใหม่ โดยการให้มีการไต่สวนสาธารณะโดยให้นักวิชาการจากองค์กรท้องถิ่นมีส่วนได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งก็เป็นทิศทางที่ดีขึ้นกว่าในอดีต อีกทั้งยังมีการตื่นตัวกันอย่างมากในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม (9)

7. การจัดการเมือง

การเติบโตอย่างรวดเร็วของระบบเศรษฐกิจไทย อันเนื่องมาจากการขยายตัวของการส่งออกการลงทุน และการท่องเที่ยว ได้ส่งผลให้มีการขยายตัวของชุมชนเมืองอย่างรวดเร็ว โดยเป็นฐานการผลิตและการจ้างงาน ทั่วประเทศมีประชากรอาศัยอยู่ในชุมชนเมืองประมาณ 18 ล้านคน หรือเกือบหนึ่ง

ในสามของประชากรไทย 60 ล้านคน การขยายตัวอย่างรวดเร็วของชุมชนเมืองโดยเฉพาะกรุงเทพมหานครและปริมณฑลอันมีประชากรประมาณ 12 ล้านคน และชุมชนเมืองอื่นเช่น เชียงใหม่ นครราชสีมา และขอนแก่น ได้ก่อให้เกิดภาวะการขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐาน ภาครัฐจัดบริการไม่ทันก่อให้เกิดปัญหาทั้งภาวะ “คอขวด” ในภาคเศรษฐกิจ และก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ด้านน้ำเสีย มลพิษทางอากาศ กากของเสีย ทั้งจากชุมชน และ กากสิ่งมีพิษทางอุตสาหกรรมและบริการ

ได้มีการพยายามวางแผนหลักตั้งแต่ปลายแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 4 ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่เฉพาะ แผนการใช้ที่ดิน การจัดหาที่ดิน สาธารณูปโภค กายภาพเรื่องถนน และการคมนาคม ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ขนส่งมวลชน ฯลฯ แผนพัฒนาที่อยู่อาศัย แผนการบำบัดน้ำเสีย แผนกำจัดกากของเสีย กากของมีพิษ ฯลฯ แต่การตัดสินใจนำแผนสู่การปฏิบัติ และการปฏิบัติตามแผนไม่มีประสิทธิภาพ แผนเหล่านี้มักจัดทำโดยภาครัฐไม่มีใครได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนและองค์กรชุมชนมีส่วนร่วม

ในการปรับแผนฯ 7 และเตรียมร่างแผนฯ 8 (10) จะจัดให้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายเมืองและชนบท ลดการผูกขาดของรัฐในการลงทุนและจัดการด้านพัฒนาโครงสร้างพื้นที่ ในด้านที่อยู่อาศัยรัฐจะพัฒนาที่อยู่อาศัยและช่วยเหลือคนจนในเมือง และสนับสนุนให้ภาคเอกชนจัดส่วนที่เหลือ มีการจัดระเบียบความเรียบร้อยและฟื้นฟูสภาวะแวดล้อมเมือง ปรับปรุงกลไกการบริหารจัดการ

นอกจากนี้ก็มีแผนพัฒนาพื้นที่เฉพาะ พัฒนาเชื่อมศูนย์กลางความเจริญภูมิภาค พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในการร่วมมือกับ กลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เครือข่ายคมนาคม ไทรคอมนามคม สนามบิน เป็นต้น

8. อุตสาหกรรมและธุรกิจกับ สิ่งแวดล้อม

ในสามทศวรรษที่ผ่านมา(11) อุตสาหกรรมไทยได้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว จากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า มาเป็นการผลิตเพื่อส่งออก จากการผลิตที่ใช้ แรงงานมาก เทคโนโลยีระดับต่ำ มาเป็นการ ผลิตสินค้าที่ใช้ทุนและเทคโนโลยีสูงขึ้นและ เป็นการผลิตเพื่อส่งออกด้วย ขณะที่มีความ สำเร็จอย่างต่อเนื่อง เพราะนโยบายและ มาตรการส่งเสริมการลงทุน ระบบการบริหาร ทั้งการเงินและการคลังเอื้ออำนวย มีการลง ทุนจากต่างประเทศสูงขึ้นมาก แต่ก็มีปัญหา ตามมามาก ได้แก่ปัญหาความแตกต่างของ รายได้ ระหว่างชนบทกับเมือง ระหว่างภาค เกษตรกรรมกับภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะ ในช่วงรัฐบาลอานันท์ 1และ2 ก็ได้มีการ แก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมพระ ราชบัญญัติว่าด้วยการประหยัดพลังงาน พระราช บัญญัติว่าด้วยโรงงาน พระราช บัญญัติว่าด้วยวัตถุมีพิษ ฯลฯ และได้วางโครง การและมาตรการต่าง ๆ ไว้มากในการบำบัด น้ำเสีย การลดมลพิษทางอากาศ การกำจัด กากสารมีพิษทางอุตสาหกรรม และการ บริการสาธารณสุข การฟื้นฟูพื้นที่ทำเหมือง แร่(12) การประหยัดการใช้พลังงาน แต่

ปัญหานี้ภาครัฐแต่ฝ่ายเดียวมิอาจแก้ปัญหาได้ สำหรับภาคเอกชนได้มีการตื่นตัวมาก ทั้งมีการรวมตัวกัน (13) ช่วยวางทิศทางใหม่ ในการประกอบการอุตสาหกรรมและและ ธุรกิจในแต่ละมุมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาที่ต่อ เนื่องยั่งยืน เริ่มตั้งแต่การคิดมูลค่าที่ต้องสูญเสียไปในการใช้พลังงานและวัตถุดิบที่มีอาจ กลับคืนมาได้ มูลค่าที่ใช้ในการรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งแต่เดิมถือว่าได้เปล่า การศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมในช่วงวาง แผนเพื่อป้องกันปัญหา การจัดให้ผู้ทำลาย สิ่งแวดล้อมเป็นผู้จ่าย ฯลฯ จนถึงการปลูก จิตสำนึกของผู้ประกอบการกิจการตลอดทั้งสาย ไปจนถึงผู้บริโภค

สำหรับประเทศไทย กลุ่มนักธุรกิจและ นักอุตสาหกรรมภาคเอกชนก็ได้ตื่นตัว มีการ จัดตั้งสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (Thailand Environment Institute) เมื่อ พ.ศ. 2536 และได้จัดทำคณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่ง แวดล้อม (Thailand Business Council for Sustainable Development) อีกทั้งระดม การปลูกจิตสำนึกให้แต่ละธุรกิจและแต่ละ อุตสาหกรรมได้ตื่นตัวและจัดการลด บำบัด หรือกำจัดมลพิษในด้านต่าง ๆ อีกทั้งมุ่ง รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

งานทั้งหมดได้ริเริ่มไปบ้าง ได้มีการ ปรับทิศทาง แต่คงใช้เวลากว่าเห็นผล

9. พลังงานกับสิ่งแวดล้อม

นับตั้งแต่มีการขยายตัวของ อุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ทำให้มีผู้อยพพ มายังชุมชนเมือง ความต้องการของพลังงาน

เชิงพาณิชย์ทั้งเพื่ออุตสาหกรรม การพาณิชย์ การขนส่ง และในบ้านเรือนในเมือง เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในรอบปี พ.ศ. 2536 มีความต้องการพลังงานเชิงพาณิชย์เทียบเท่าน้ำมันดิบถึง 813,000 บาเรลต่อวัน⁽¹⁴⁾ เพิ่มขึ้นจากปีก่อน ร้อยละ 12.4 และในจำนวนนี้ต้องนำเข้าจากต่างประเทศถึงร้อยละ 62.6 สำหรับพลังงานไฟฟ้า มีกำลังการผลิตประมาณ 12,000 เมกะวัตต์ (MW) และมีความต้องการเพื่อขึ้นประมาณ 1,000 MW ต่อปี หรือประมาณ 1.5 เท่าของกำลังการผลิตไฟฟ้าจากเขื่อนภูมิพล เป็นที่แน่ชัดว่าประเทศไทยไม่มีแหล่งน้ำที่จะทำเขื่อนพลังน้ำขนาดใหญ่อีกได้ อีกทั้งการทำเขื่อนก็มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและประชาชน ดังนั้นจึงต้องมีการเลือกใช้เชื้อเพลิงเพื่อผลิตพลังงานไฟฟ้าและพลังงานอื่น อีกทั้งต้องมีการประหยัดพลังงานอย่างจริงจังอย่างอื่นด้วย ทั้ง ๆ ที่พระราชบัญญัติว่าด้วยการประหยัดพลังงานผ่านมากกว่า 2 ปีแล้ว แต่การดำเนินงานยังล่าช้าอยู่

เชื้อเพลิงในการผลิตพลังงานมีหลายประเภท ตั้งแต่พลังน้ำ ถ่านลิกไนต์ น้ำมันดีเซล น้ำมันเตา ก๊าซธรรมชาติ ก๊าซธรรมชาติเหลว (LNG : Liquefied Natural Gas) และพลังงานนิวเคลียร์ อีกทั้งมีการริเริ่มใช้อยูรีมัลชัน (Orimulsion) ในบางประเทศ โรงไฟฟ้าใช้พลังงานแต่ละชนิดมีราคาก่อสร้าง ราคาเชื้อเพลิง และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และมลพิษต่างๆ กันโรงไฟฟ้ามีประสิทธิภาพสูงสุด และมูลค่าต่อหน่วยต่ำสุด รวมทั้งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด มีผลต่อก๊าซที่ก่อให้เกิดภาวะเรือนกระจกเกือบต่ำสุด คือก๊าซธรรมชาติ แต่ต้องการ

การลงทุนสูง อีกทั้งก๊าซภายในประเทศก็มีจำกัด ซึ่งจะต้องนำเข้าจากประเทศเพื่อนบ้าน หรือนำเข้า LNG ซึ่งราคาแพงขึ้นพลังงานนิวเคลียร์น่าจะเป็นทางเลือกสุดท้าย

เพื่อรบกวนสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด จำเป็นต้องมีมาตรการประหยัดและจัดให้มีประสิทธิภาพสูงสุด อีกทั้งต้องเลือกซื้อเชื้อเพลิงด้วย

หัวใจของเรื่องพลังงานอยู่ที่การจัดการเรื่องประหยัด และการจัดการเลือกใช้เชื้อเพลิง และผลิตพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ และมุ่งลดการรบกวนสิ่งแวดล้อม

10. การเกษตร สิ่งแวดล้อม และชนบท

สังคมไทยได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรและชนบท มาเป็นวิถีชีวิตอุตสาหกรรมและบริการในชุมชนเมืองมากขึ้น เริ่มหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ 50 ปีมานี้ ในอัตราเร็วมากขึ้นในช่วง 30 ปีมานี้ ตามวิวัฒนาการกระแสโลก ในเวลาเดียวกันก็มีประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ที่ดินการเกษตรลดลง มีการตัดไม้ทำลายป่า เพื่อการทำผิดกฎหมาย และการขยายที่ทำกิน แม้ผลผลิตทางการเกษตรเองต่อหน่วยพื้นที่ก็ต้องใช้ปุ๋ยใช้ยาฆ่าแมลงเพิ่มขึ้น เพราะความอุดมสมบูรณ์ของดินและระบบนิเวศน์แปรเปลี่ยนไป รายได้ของเกษตรกรมิได้เพิ่มขึ้นตามสัดส่วนกับผู้ปฏิบัติงานในภาคเศรษฐกิจ ปรากฏการณ์เช่นนี้ส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทสู่เมือง ก่อให้เกิดปัญหาติดตามมา ทั้งหมดนี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

แวดล้อมทั้งด้านกายภาพและด้านสังคม

ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลหลายยุคหลายสมัยในช่วงเวลา 15 ปีมานี้ ได้พยายามแก้ปัญหา แต่ก็ยังไม่ประสบผลที่น่าพอใจ

ขณะเดียวกันก็เริ่มมีผู้นำชนบทที่มีวิสัยทัศน์ใหม่ ดำเนินการเกษตรผสมผสาน ใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม นับเป็นตัวอย่างอันดีแต่ก็ยังไม่แพร่หลายมากนัก

ทิศทางในอนาคต คือการสนับสนุนการจัดการเกษตรในแนวใหม่ต่าง ๆ ให้หลากหลายโดยมุ่งผลยกระดับคุณภาพชีวิตชีวิตชนบทลดการรบกวนสิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตและการบริการระหว่างชนบทกับเมือง

11. การท่องเที่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยในอดีตมีชื่อเสียงโด่งดังทั้งในด้านภูมิประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเกาะภูเก็ต หรือเกาะพีพี หรืออุทยานเขาใหญ่ หรือโบราณสถาน หรือพนมรุ้ง หรือศิลปวัฒนธรรม หรือสถาปัตยกรรมไทย ถือว่าอยู่ในอันดับยอดเยี่ยมของโลก อีกทั้งชาวไทยมีอุปนิสัยใจดี เปิดเผยกับชาวต่างชาติเพราะเป็นสังคมเปิดมาร่วมหนึ่งพันปี จึงดึงดูดให้ชาวต่างประเทศมาประเทศไทยมากถึงปีละ 6 ล้านคน ทำรายได้เข้าประเทศสูงมาก

แต่โดยที่ผู้ที่อยู่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นจำนวนไม่น้อย มีสายตาสั้นไม่รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น พักพิช ทำให้เกิดน้ำทะเลสกปรก มีวัฒนธรรมต่างชาติ มีกิจการเพศพาณิชย์แพร่หลายทั่วไป จนทำให้นักท่องเที่ยวที่ประสงค์พักผ่อนต้องหลีกเลี่ยง

จากพำนักและประเทศไทยไปแหล่งอื่น นักท่องเที่ยวที่เหลือนั้นก็ไม่นับเป็นบุคคลในอีกระดับวัฒนธรรมหนึ่ง

หากปล่อยให้สภาพเป็นอยู่เช่นนี้ จะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมไม่เพียงด้านกายภาพมลพิษ แต่มีผลทางวัฒนธรรมด้วย

ภาคเอกชนซึ่งเป็นเจ้าของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะต้องร่วมกันแก้ไขและป้องกันการทำลายสิ่งแวดล้อม และการเสื่อมถอยของวัฒนธรรม และมุ่งการท่องเที่ยวที่รบกวนธรรมชาติน้อย (Ecotourism) และการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้วัฒนธรรม

12. วัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมต่างชาติ

สังคมไทยเป็นสังคมเปิด เป็นสังคมพุทธซึ่งจะลุ่มลุ่ม เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ในระบบอุปถัมภ์ ไม่มีความขัดแย้งรุนแรง ผ่อนสั้นผ่อนยาว มีการติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านและต่างประเทศมากกว่า 700 ปี มีการแต่งงานข้ามชาติและศาสนา มีการเลือกยอมรับวัฒนธรรมอื่นมาผสมผสาน ไม่เพียงในแง่ศิลปวัฒนธรรม แต่ในแง่สังคมวัฒนธรรมด้วยที่เป็นเช่นนั้นนับเป็นจุดแข็งของวัฒนธรรมไทย

ในช่วง 50 ปีหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการติดต่อค้าขาย ติดต่อทางวิชาการและด้านศิลปะและอื่น ๆ มากขึ้น มีการส่งนักเรียนไปเรียนต่างประเทศมากขึ้น อีกทั้งมีนักท่องเที่ยวเข้ามา มากขึ้นปีละ 6 ล้านคน มีผู้ลี้ภัยมาพึ่งพาอาศัยซึ่งเคยสูงถึง 500,000 คน

นอกจากนี้ ในโลกของการสื่อสาร สงครามสารสนเทศ ทั้งทางวิทยุ โทรทัศน์ มีการติดต่อกันทั่วโลกมากขึ้น มีวัฒนธรรมต่างชาติแพร่เข้ามามากขึ้น ชาวชนรับวัฒนธรรมต่างชาติได้ง่ายกว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย จึงทำให้เกิดความไม่เข้าใจระหว่างชาวไทยต่างวัยค่อนข้างมาก

การปรับตัวของชาวไทยเลือกเฟ้นและสนับสนุนส่งเสริมวัฒนธรรมต่างชาติเฉพาะในส่วนดีจึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง วงการสื่อมวลชนมีบทบาทที่สำคัญมากในการเลือกสรรและเผยแพร่วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมต่างชาติในส่วนที่สอดคล้องและเสริมวัฒนธรรมไทย

13. ประชากรและคุณภาพประชากร

ประเทศไทยมีอัตราการเพิ่มประชากรที่ลดลงจากร้อยละ 3.3 เมื่อ 25 ปีที่แล้ว จนถึงร้อยละ 1.4 ในปี 2537 และคาดว่าอัตราเพิ่มจะลดลงเหลือร้อยละ 0.5 ในอีก 2 ทศวรรษ ประชากร 60 ล้านคนขณะนี้ มีขนาดพอเหมาะที่สามารถจัดความพอดีระหว่างภาคเกษตร ภาคบริการ และภาคอุตสาหกรรมที่มีขนาดพอที่จะให้มีประสิทธิภาพ มีต้นทุนการผลิตต่ำเป็นฐานการบริโภคภายในที่มั่นคง ช่วยการส่งออกได้ในต้นทุนที่ต่ำ

แต่ขณะเดียวกัน ประชากรมีอายุเฉลี่ยมากขึ้น ในอนาคตจะมีสัดส่วนคนสูงอายุมากขึ้น ผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานจะต้องทำงานมากขึ้นเพื่อเลี้ยงดูประชากรวัยชรา

ในแง่คุณภาพ จะต้องคำนึงถึงทักษะและการศึกษา สุขภาพ และทัศนคติในด้าน

ทักษะและการศึกษา สังคมไทยมีจุดอ่อน เพราะมีประชากรส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษา ระดับประถมศึกษาเท่านั้น เกร็ดด้านการศึกษาพื้นฐานและการฝึกอบรมในด้านสุขภาพน่าเป็นห่วงเพราะโรคในอันดับแรกในอนาคตจะเป็นโรคเอดส์ อันดับสองคืออุบัติเหตุ ทั้งสองเรื่องนี้จะต้องหาทางแก้ไขในด้านทัศนคติ พฤติกรรมของชาวไทยเป็นหลัก ในด้านทัศนคติทั่วไป จะต้องส่งเสริมการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของศาสนาธรรมให้มากขึ้น

ตอนที่สี่ : สูโลกทัศน์ใหม่

14. ไทยและโลก

ไม่ว่าจะพิจารณาในแง่มุมใด ดังที่ได้สรุปในตอนที่สอง กล่าวคือ ในแง่การพัฒนาสมัยใหม่ด้านภูมิเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ เศรษฐกิจการค้า และการเงิน ด้านสิทธิเสรีภาพของชุมชนในสังคมโลก ด้านนิเวศวิทยา หรือด้านข่าวสารข้อมูล ทั้งโลกดูเป็นโลกที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร้พรมแดน แต่ถ้าพิจารณามุมของพื้นเพวัฒนธรรมและหลักปรัชญาทางศาสนธรรมระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุที่มนุษย์ถือว่าตนอยู่เหนือธรรมชาติ เอาผลประโยชน์จากธรรมชาติแต่ฝ่ายเดียว กับพื้นเพวัฒนธรรมและหลักปรัชญาศาสนธรรมที่วามนุษย์และธรรมชาติพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ใช้หลักความพอดีระหว่างความรู้ภายนอกภายนอกมนุษย์กับความรู้ภายในจิตใจ คือให้มนุษย์รู้จักความพอดี รู้จักการกินพอดี อยู่พอดี พื้นเพวัฒนธรรมทั้งสองนี้ต่างกันอย่างมีพรมแดนแน่ชัด

ประเด็นจึงอยู่ที่ว่า กระแสโลกตามโลกานุวัตร กับกระแสฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยตามวิถีชีวิตดั้งเดิม กินพอดี อยู่พอดี จะไปด้วยกันได้หรือไม่ และหลักปรัชญาใดจะมีโอกาสพัฒนาติดต่อยั่งยืนอยู่ได้บนผืนดาวเคราะห์โลก นักคิดไทยในปัจจุบัน เช่น พระธรรมปิฎก (ประยุตฺธ ปยุตฺโต) ดร. เอกวิทย์ ฤณกลาง นพ. ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก ศาสตราจารย์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศาสตราจารย์ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม ศาสตราจารย์ ระวี ภาวิไล นายปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ นายสุรภัย ศิวรักษ์ ฯลฯ มีศรัทธาในวิถีชีวิตแนวพุทธที่เน้นความพอดี ไม่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยม และนักคิดตะวันตกอีกมากมายก็มีศรัทธาตามแนวพุทธเช่น Gandhi, Shoemaker, Toffler, Copram ฯลฯ

นักศึกษาตะวันออก ดร. เอกวิทย์ ฤณกลาง สรุปว่า (15)

“ การสวนทางกันระหว่างความรู้ความสามารถในการควบคุมพิชิตธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม กับความรู้ความสามารถที่จะควบคุมพิชิตธรรมชาติในตัวมนุษย์เอง เป็นจุดวิกฤตที่มีอันตรายยิ่งนัก “

สิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อสังคมไทย จึงมีจำกัดอยู่เฉพาะภายในสังคมไทย หรือภายในอาณาเขตประเทศไทย แต่มีผลกระทบทั่วทั้งดาวเคราะห์โลกและทั้งสังคมโลก เพราะความสัมพันธ์กันทางนิเวศวิทยาและในโลกานุวัตร

ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า สิ่งแวดล้อม และผล

กระทบและการจัดการตามทีกล่าวไว้ในตอนที่สามจะแก้ไขปัญหาได้หรือไม่ คำตอบชัดเจนที่สุดก็คือ พหุเลาผ่อนหนักเป็นเบาได้ในระยะหนึ่งหรือสองทศวรรษ เพื่อแก้ไขปัญหามลพิษและระบบนิเวศ รวมทั้งฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมได้บ้าง และในระยะเวลาช่วงนี้ จะต้องวางกลยุทธ์ปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาสังคมไทย โดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการเลือกใช้เทคโนโลยี และจะต้องให้สังคมไทยมีบทบาทมากขึ้นในสังคมโลกได้อย่างไร

ที่ชัดเจนอีกประการหนึ่ง ก็คือการปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมของสังคมไทยจากวัตถุนิยมและบริโภคนิยม เป็นแนวพุทธนิยมภายในสองหรือสามศตวรรษก็เป็นสิ่งที่ยากมากในกระแสโลกานุวัตรจึงต้องแสวงหาทางสายกลาง

15. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำรัสไว้ต่อบัณฑิตและบุคคลทั่วไป โดยมีศาสตราจารย์ ดร. ไกรยุทธ อีรยาคินันท์⁽¹⁶⁾ สรุปรวมย่อว่ามี 3 มิติคือ ให้แต่ละบุคคลและพลเมืองมีคุณภาพด้านการศึกษาและทักษะด้านสุขภาพ และด้านทัศนคติ อีกทั้งต้องให้แต่ละบุคคลและพลเมืองพัฒนาใน 3 ด้านนี้ ทั้งระดับความคิดและระดับพฤติกรรม ในแง่ทัศนคติจะต้องให้แต่ละปัจเจกบุคคลเน้นความสำเร็จผลโดยตรงต่อสังคมและต่อตนเอง โดยได้แยกแยะกลยุทธ์และวิธีการไว้โดยละเอียด

จะต้องปฏิรูปการศึกษา ยกย่องการเรียนรู้ของประชากรอย่างน้อยในระดับมัธยมศึกษา มุ่งเน้นพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของประชากรทั้งในด้านสุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพและด้านทัศนคติ โดยเริ่มตั้งแต่การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวจนให้สามารถประกอบอาชีพได้ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในชุมชนโดยมุ่งผลต่อส่วนรวม ยึดทัศนคติตามหลักศาสนาธรรม โดยอาศัยการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และจากสถาบันต่าง ๆ ในสังคม

จะต้องมุ่งสร้างองค์กรชุมชนในหมู่บ้าน ที่ร่วมกันแก้ไขปัญหา และวางทิศทางสู่คุณภาพชีวิตและสังคมที่เป็นธรรม

ในระดับอุดมศึกษา จะต้องให้มีอิสระในการบริหารภายใน สนับสนุนให้มหาวิทยาลัยทั้งของรัฐและเอกชนมีเครือข่ายการเรียนรู้สัมพันธ์กับต่างประเทศมากขึ้น เพื่อเรียนรู้เขารู้เรา เพื่อร่วมมือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในวิถีชีวิตที่มีความผสมผสานระหว่างการศึกษาหาความพอดีในการนำความรู้รอบกาย และความรู้ภายในจิตใจไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต

ในระบบการศึกษาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต้องมุ่งเป้าที่จะสร้างคนเก่งและดี ที่ลดความเห็นแก่ตัวลง เห็นความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สนับสนุนให้คนเก่งและคนดีเป็นผู้นำในวงการและองค์กรต่าง ๆ ในสังคมตั้งแต่ระดับชุมชน ในหมู่บ้าน ในวัด ในมัสยิด ในสถานพยาบาลในโรงเรียน ในโรงงานในชมรมและสมาคมต่าง ๆ จนถึงองค์กรระดับชาติ

โดยสรุปรวบยอด ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ คือแต่ละบุคคลและพลเมือง จะต้องมีความรู้คู่คุณธรรม มีสุขภาพอนามัยดี สามารถนำความรู้สู่การปฏิบัติ โดยประสบผลสำเร็จต่อตนเองและสังคม ตระหนักในความพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์ สังคมโลก และธรรมชาติ (17)

16. เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

แต่ละบุคคล ชุมชนในหมู่บ้านในชนบท ธุรกิจและอุตสาหกรรมเอกชน องค์กรสาธารณประโยชน์ และรัฐบาล ต่างก็เรียนรู้ในประสบการณ์ในอดีต และจากการประยุกต์ศาสตร์ต่าง ๆ นำมาใช้ปฏิบัติในวิถีชีวิตของแต่ละหน่วยการเสาะแสวงหาหลักและวิธีปฏิบัติ อาจมีต่าง ๆ กัน บ้างก็ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน บ้างก็ใช้เทคโนโลยีทันสมัยจากต่างประเทศ

การเลือกใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมก็ดี หรือเทคโนโลยีล้ำยุคก็ดี เพื่อแก้ปัญหาหรือเพื่อการดำรงชีวิต หรือเพื่อปูวางทิศทางของแผนเพื่ออนาคตก็จะต้องได้รับการเลือกสรรอย่างดี เพราะบางวิธีอาจซ้ำไม่ทันการ และบางวิธีจะก่อให้เกิดผลเสียหรือผลพลอยเสียตามมา โดยเฉพาะต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และบางวิธีก็อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคมจนเกิดวิกฤตการณ์นองเลือดได้

ดังนั้น จะต้องเลือกวิธีการหรือเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (18) โดยสรุปจะต้องเป็นเทคโนโลยีที่ส่งเสริมด้านต่าง ๆ เช่นต่อไปนี้

- ช่วยมุ่งลดความเหลื่อมล้ำในสังคม
- ช่วยส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคมากขึ้น
- มุ่งผลประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ของสังคมเป็นหลัก
- มุ่งส่งเสริมการกินพอกดี อยู่พอดี
- มุ่งศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและหาทางป้องกันบำบัดและกำจัดมลพิษต่าง ๆ
- มุ่งลดการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติทางธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย
- มุ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ
- มุ่งนำของที่ใช้แล้วมาเป็นวัตถุดิบผลิตของใช้จำเป็นใหม่
- มุ่งลดผลกระทบเชิงลบต่อธรรมชาติ ฯลฯ

ถ้าแต่ละบุคคลและผู้บริหารระดับสูงมีทัศนคติตระหนักถึงผลสำเร็จของงานและมุ่งลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมอนาคตน่าจะแจ่มใส

17. มุ่งวางแผน จัดการ และปฏิบัติการเชิง “รุก”

โดยทั่วไปคนปกติธรรมดา มักจะแก้ปัญหาในปัจจุบันและอดีต และใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในการแก้ปัญหาชีวิตและสังคม ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเป็นเรื่องค่อนข้างปกติ เพราะสิ่งที่มนุษย์เล่าเรียนศึกษา ก็เป็นเรื่องที่รวบรวมประมวลมาจากประสบการณ์และความรู้ในอดีต อีกทั้งในขณะที่เศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็ว สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้ปรับตัว

ไม่ทันจึงหมกมุ่นอยู่กับการแก้ปัญหา

น้อยคนมองอนาคต มุ่งหาช่องทางและโอกาสในอนาคต การมีทัศนคติมองอนาคต มองผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ มองทั้งมองผลพลอยได้ และผลพลอยเสียต่าง ๆ มุ่งลดผลกระทบเชิงลบ มุ่งลดผลพลอยเสีย แผนรุกจะช่วยวางทิศทางที่จะช่วยให้ตนเอง ชุมชน และสังคม มองอนาคตด้วยความหวังมากกว่ามองปัญหาปัจจุบันด้วยความหดหู่ใจ

เมื่อวางทัศนคติ มองอนาคต วางแผนเชิง “รุก” โอกาสที่จะทำงานตามแนวใหม่ จะเป็นการท้าทาย โดยเฉพาะการมองโลกเชิงบวก จะช่วยลดความทุกข์ จะช่วยให้จิตใจเปิดกว้าง คิด และปฏิบัติได้ค่อนข้างเสรีกว่าวิธีมองปัญหาเชิงรับ ซึ่งเป็นการ “พ่ายเรือในอ่าง” จะแก้ปัญหาอะไรไม่ได้ดูติดขัดไปหมด การวางแผนการจัดการ และปฏิบัติการด้วยทัศนคติเชิงรุก และรุกในทิศทางที่จะที่จะมีวิถีชีวิตที่รบกวนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ น้อยลงน่าจะเป็นทิศทางที่จะช่วยกันปูพื้นฐานการมีชีวิตร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมได้ดี

18. บทบาทไทยในสังคมโลก

ดังที่ได้กล่าวมาตลอดบทความนี้ว่า ทุกพื้นที่ของโลกมีความสัมพันธ์กันไปหมด และจะมากขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมและนิเวศน์ และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นปัญหาเชิงปรัชญา ศาสนธรรม และทัศนคติที่ฝังรากลึกในวัฒนธรรมของมนุษย์ ว่ามนุษย์มีความรู้และความคิดที่เหนือกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นใดในธรรมชาติ จึงได้อาศัยความรู้รอบกายมนุษย์

มาประยุกต์ นำทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ มารับใช้ความต้องการอันไม่มีขอบเขตของมนุษย์ แต่ในอีกปรัชญาหนึ่งเชื่อว่ามนุษย์และธรรมชาติมีความผสมผสานกลมกลืนกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมนุษย์จะต้องอาศัยทั้งความรู้ภายนอกกรอบกายมนุษย์และความรู้ภายในจิตใจเป็นสดีพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในลักษณะเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ตามพื้นเพวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย และโลกตะวันออกมีความเชื่อและศรัทธาในแนวความคิดแบบความผสมผสานระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แต่กำลังถูกกระแสโลกกระแสโลกาภิวัตน์ พัดพาไปตามแบบมนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งขณะนี้ก็ตระหนักว่าถ้าพัฒนาไปในทิศทางมนุษย์เหนือธรรมชาติ อาจเกิดวิกฤตการณ์ทั้งดาวเคราะห์โลกในอนาคต

การปรับเปลี่ยนทิศทางจะต้องอาศัยทัศนคติ เหตุผล การปฏิบัติ และผลการปฏิบัติที่จะเป็นพลังใญ่นำให้ผู้อื่นเชื่อและมีทัศนคติตาม

ที่จริง จำนวนประชากรหรือความเล็กลใหญ่ของประเทศ กำลังอำนาจทางทหารหรือกำลังอำนาจทางเศรษฐกิจ ก็มีพลังโน้มน้าวและเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่น สังคมอื่นปฏิบัติตามได้ แต่ประเทศเล็ก ๆ ถ้ามีแนวความคิดมีผลการปฏิบัติ ก็สามารถโน้มน้าวให้ผู้อื่นมีความคิดคล้ายตามได้ เช่น ประเทศเล็ก ๆ ในกลุ่มสแกนดิเนเวียที่เป็นผู้นำในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยเองก็ประสบความสำเร็จค่อนข้างมากในด้านการเมืองระหว่างประเทศ ที่ช่วยรักษาสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออก

เฉียงใต้ โดยเริ่มต้นการเป็นผู้นำในการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศเล็ก ๆ จนเติบโตมาเป็น อาเซียน (ASEAN) ที่ช่วยกันรักษาสันติภาพ และกำลังจะมีบทบาททางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น

ประเทศไทยควรจะมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในสิ่งแวดล้อม และมีส่วนช่วยขึ้นำปรัชญาชีวิตตะวันออก โดยเริ่มปฏิบัติเป็นตัวอย่างในเรื่องการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ปรับปรุงกฎหมาย ข้อบังคับและการจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อม และสนับสนุนให้คนเก่งและคนดีมีประสบการณ์เข้าไปในองค์การระหว่างประเทศ เป็นผู้นำเจรจาชักชวนให้มีการตกลงร่วมกัน ปฏิบัติการร่วมกัน ในด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งขณะนี้ประเทศไทยก็เริ่มทำอยู่บ้าง

ตอนที่ห้า : สรุป

19. สรุป

สิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อสังคมไทยมิใช่เป็นโจทย์ที่จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะสังคมไทยและประเทศไทย เพราะไม่เพียงแต่สิ่งแวดล้อมเชิงกายภาพและชีวภาพเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันไปตามระบบนิเวศของความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิบรรยาการรอบโลก แต่ทั้งหมดนี้มีผลกระทบถึงจิตใจ วิถีชีวิตของแต่ละเอกัตบุคคล และสังคมด้วย

ยิ่งมนุษย์มีความรู้ลึกในศาสตร์ย่อย ๆ มากเท่าไร มนุษย์ยิ่งนำความรู้เหล่านั้นมาเลือกผูกโยงกันเข้านำมาปฏิบัติ เพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์และสังคมย่อยของมนุษย์

เพราะมนุษย์คิดว่าตนอยู่เหนือธรรมชาติ และธรรมชาติไม่มีขอบเขตจำกัด

แต่ก็มีนักคิดอีกกลุ่มหนึ่งมองภาพรวม มองเห็นว่ามนุษย์และธรรมชาติพึ่งพาอาศัยกัน เกื้อกูลกัน อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติมีขอบเขตจำกัด การมุ่งเอาประโยชน์จากธรรมชาติ แต่ฝ่ายเดียว จะทำให้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรถูกทำลายสูญสิ้นไปในที่สุด

สองปรัชญานี้ดูสวนทางกัน จะหาทางทำอะไรที่จะปรับเปลี่ยนปรัชญาและแนวความคิดให้ไปในทิศทางที่จะทำให้มนุษย์และธรรมชาติกลมกลืนกัน ซึ่งพระธรรมปิฎกก็ได้เสนอแนวความคิดตามทิศทางนี้ไว้อย่างละเอียด (19, 20,21)

บทความตามแนวความคิดนี้เสนอแนวทางหนึ่งซึ่งมุ่งที่จะปรับปรุงคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ ส่งเสริมคนที่มีคุณภาพเก่งและดี เลือกใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม วางแผนรุกและช่วยกระจายความคิด มีบทบาทช่วยบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมโลกให้มากขึ้น

ทั้งนี้ด้วยศรัทธาความเชื่อที่ว่า มนุษย์และธรรมชาติพึ่งพาอาศัยกันมีความเกื้อกูลกัน มนุษย์ต้องหาความพอดีระหว่างความรู้นอกกาย กับความรู้ภายในกาย เลือกหาวิถีชีวิตที่รบกวนธรรมชาติน้อยที่สุด ด้วยปัญญาและสติ โดยมุ่งการกินพอดีอยู่พอดี

เอกสารอ้างอิง

- (1) Richard Leakey & Roger Lewin, **Origins Reconsidered : In Search of What Makes Us Human**, หน้า 354 - 355. Abacus Book. London, 1993.
- (2) **Time Magazine**. Vol. 143, # 21, หน้า 36 - 43, 23 พฤษภาคม 2537.
- (3) อ้างแล้วใน (1) หน้า 356.
- (4) สุกัญญา ตีระวนิช และคณะ, **คลื่นลูกที่สาม** แปลจาก Alvin Toffler, *The Third Wave*, 2532.
- (5) **Thailand Environment Institute (TEI) Quarterly. Environmental Journal**, Vol. 1, No. 1, หน้า 5 - 10, October-December 1993.
- (6) **Thailand Country Report to the United Nations Conference on Environment and Development (UNCED)**, June 1992.
- (7) **แผนแม่บทเพื่อการพัฒนาการป่าไม้ของประเทศไทย**, กรมป่าไม้, กรุงเทพมหานคร, พฤศจิกายน 2536.
- (8) ปรีชา วิริยานนท์ และคณะ, **ป่าชายเลนที่ยะหริ่ง**, สำนักงานทุนสนับสนุนการวิจัย, กุมภาพันธ์ 2537.
- (9) **สิ่งแวดล้อม'36**, เอกสารประกอบการสัมมนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยครั้งที่ 4 ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์, กรุงเทพมหานคร, 18 - 19 ธันวาคม 2536.
- (10) สิปปนนท์ เกตุทัต, **“โครงสร้างพื้นฐานในชุมชนเมืองและแนวโน้มในอนาคต”** เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารงานพัฒนาเมืองจัดโดยกระทรวงมหาดไทยและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 20 - 23 กันยายน 2536.
- (11) **บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย.**
- (12) **กรมทรัพยากรธรณี, 100 ปี กรมทรัพยากรธรณี**, หน้า 304 - 305, มกราคม 2535
- (13) Stephen Schmidheiny et all, **Changing Course : A Global Business Perspective on Development and the Environment**, MIT Press; Cambridge, MA., 1992.
- (14) **วารสารนโยบายพลังงาน ฉบับที่ 23**, มกราคม - มีนาคม 2537 หน้า 36.
- (15) นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศรีศักดิ์ วลิตโกดม และ เอกวิทย์ ณ ถลาง, **มองอนาคต**, หน้า 90, มุลนิธิภูมิปัญญา, 2536.

- (16) ไกรยุทธ อีรติยานันท์, แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, หน้า 1 - 8, สถาบันไทยศึกษา และฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พฤศจิกายน 2531.
- (17) สิปปนนท์ เกตุทัต, วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนา, เอกสาร การประชุมทางวิชาการเนื่องในการฉลองครบรอบ 30 ปี คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 18 มีนาคม 2537.
- (18) สิปปนนท์ เกตุทัต และคณะ, ทางสายกลางของสังคมไทยในอนาคต : เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม, East - West Center และคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย วัฒนาพานิช, 2535.
- (19) พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) พุทธศาสนา : ในฐานะเป็นรากฐานของ วิทยาศาสตร์, คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มุลนิธิพุทธธรรม, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2535.
- (20) พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร : พุทธศาสนากับ การพัฒนามนุษย์, มุลนิธิพุทธธรรม, โรงพิมพ์งานดี, 2536.
- (21) พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ธรรมานุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, มุลนิธิพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 137, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2535.